

УДК 349.415:332.36 (477.87)

Нормативно-правове врегулювання використання земель природно-заповідного фонду України

студ. IV курсу Яцків К., науковий керівник ст. викладач Марухнич Т.Б.

Держава, через нормативно-правові акти регулює самі важливі галузі соціально-економічних відносин. Нормативне врегулювання землекористування під об'єктами природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення є важливим не тільки для сучасного стану екології. Законодавство має виражену галузеву структуру. У статті аналізуються основні галузеві акти.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, земельні ділянки, межі території.

Постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень

Сучасне значення землі, як територіального, просторового, природного та виробничого базису усвідомлюється нами, як мала частина того, що несе в собі термін та значення «земля». Чим більше часу існує людство, тим більше воно починає розуміти та усвідомлювати значення землі не тільки як біоресурси, а і основу всього живого на ній. Питання її збереження та відновлення є пріоритетними у багатьох країнах. Існування об'єктів природно-заповідного фонду, відкриття нових таких об'єктів та їхню охорону підтримується не тільки у розвинутих країнах світу, а і мало розвинутих. Міжнародні природоохоронні організації, а тому числі благодійні фонди діяльність яких направлена на збереження та збагачення флори та фауни, приймають активну участь у збереженні нашої планети.

Ми вважаємо за необхідне для розкриття питання організації та функціонування об'єктів природно-заповідного фонду в Україні, як базисних для відтворення планети, звернути увагу на законодавче врегулювання режиму використання земель природно-заповідного фонду. Правові інститути є відображенням процесів, які прямо та косвіно впливають на існування особливих об'єктів. Тільки розкриваючи та усвідомлюючи правові інститути використання земель об'єктів природно-заповідного призначення, ми зможемо плідно працювати у контексті вдосконалення землекористування, яке направлене на збереження планети.

За останні п'ять років науковцями та студентами не проводився структурний аналіз нормативно-правових актів, якими регулюється питання землекористування об'єктів природно-заповідного фонду.

Метою дослідження є аналіз нормативно-правових актів, які регламентують та впливають на порядок землекористування під об'єктами природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення.

Виклад основного матеріалу

Конституційні засади виступають фундаментом для земельних відносин в Україні, які регулюються Земельним кодексом України. Законодавець

окремо приділив увагу щодо нормативного врегулювання землекористування для об'єктів, які потребуються не тільки збереження для майбутніх поколінь, а і їхню охорону та режими використання. Так статті 18 та 19 Земельного кодексу України встановлюють наступне, що до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії.

Землі України за основним цільовим призначенням поділяються на такі категорії:

- а) землі сільськогосподарського призначення;
- б) землі житлової та громадської забудови;
- в) землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення;
- г) землі оздоровчого призначення;
- г) землі рекреаційного призначення;
- д) землі історико-культурного призначення;
- е) землі лісгосподарського призначення;
- є) землі водного фонду;
- ж) землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі.

Розділи згаданої глави другої Земельного кодексу України розкривають основні правові засади всіх категорій земель.

Статті 43 – 46 наведеного кодексу встановлюють, що землі природно-заповідного фонду – це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

До земель природно-заповідного фонду включаються природні території та об'єкти (природні заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища), а також штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

Зазначені землі можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

Порядок використання земель природно-заповідного фонду визначається Законом України «Про природно-заповідний фонд України».

До земель іншого природоохоронного призначення належать земельні ділянки, в межах яких є природні об'єкти, що мають особливу наукову цінність.

Межі земель іншого природоохоронного призначення закріплюються на місцевості межовими або інформаційними знаками.

Як вбачається, законодавець окремим нормативним документом визначає порядок використання земель природно-заповідного фонду, а саме Законом України «Про природно-заповідний фонд України».

Зазначений закон визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів.

Відповідно до наведеного закону природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Загальні положення Закону України «Про природно-заповідний фонд України» не тільки визначають основні завдання національного законодавства про природно-заповідний фонд України та саме законодавство, а також приділена увага загальній класифікації, формі власності, правовим засадам функціонування територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Особливо приділяється увага загальним положенням охорони території та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську, а також історико-культурну цінність.

Для нас особливо важливим є нормативне визначення у спеціальному законі нормативного визначення земель природно-заповідного фонду. Стаття 7 закону України «Про природно-заповідний фонд України» визначає, що землі природно-заповідного фонду – це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Також до наведених земель відносяться землі територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність і є відповідно до статті 6 наведеного закону об'єктами комплексної охорони, належать до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного та історико-культурного призначення.

Нормою акцентується увага, що на вказаних землях забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно вплинути на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням. На землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які створюються в зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення територій, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи,

забороняється будь-яка діяльність, що не забезпечує режим радіаційної безпеки.

Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюються в натурі відповідно до законодавства, їх межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На використання земельної ділянки або її частини в межах природно-заповідного фонду може бути встановлено обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором. Обмеження (обтяження) підлягає державній реєстрації і діє протягом строку, встановленого законом або договором.

Завдані внаслідок обмеження (обтяження) у землекористуванні втрати відшкодовуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Загальні положення закону також визначають основні засоби збереження, види використання та спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Права громадян з питань охорони та використання наведених територій сформовані окремо та висвітлені у статті 10 Закону.

Окремий розділ у Законі України «Про природно-заповідний фонд» приділений питанню управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду, а також їхньому режиму.

У главах вищенаведеного розділу законодавець встановлює статус, завдання, вимоги до охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників, природних комплексів та об'єктів національних природних парків і рекреаційну діяльність на території національних природних парків, ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ та ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків - пам'яток садово-паркового мистецтва, структуру територій та особливості, діяльності, управління біосферними заповідниками.

Розділи IV-V вказаного закону визначають основні завдання та основні вимоги щодо режиму, охоронних зон території та об'єктів природно-заповідного фонду, мету та основні завдання наукових досліджень, а також літопис природи території та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Економічне забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду регламентується окремим розділом Закону.

Одним з важливих сучасних етапів збереження навколишнього природного середовища є створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Законодавчий порядок наведених дії регламентується статтями 51 – 54, який аналізується Законом.

Значення наявності державних кадастрів відмічалось ще у давньоримській імперії. Сучасне законодавство України передбачає наявність державного кадастру території та об'єктів природно-заповідного призначення.

Окремо розкривається організація охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, контроль за додержанням їх режиму, а також відповідальність і порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

Як зазначалось вище законодавцем окремо зазначає, що відносини в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів регулюються в тому числі Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей закон має особливе значення не тільки, як визначний документ яким регулюється охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, що є невід'ємною умовою сталого економічного та соціального розвитку України, а для спеціалістів в галузі землеустрою, ще і документ, вимоги якого необхідно враховувати при формуванні землекористування.

Особливий статус, як об'єктів природно-заповідного фонду, так і режиму їхньої охорони відображається у кримінальному та адміністративному законодавстві. Так статті 240 та 246 Кримінального кодексу України встановлюють, що при порушенні встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей та довкілля, - карається штрафом від трьохсот до шестисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той строк.

Порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення – карається штрафом від чотирьохсот до семисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Діяння, передбачені вищенаведеними злочинами, вчинених на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або вчинені повторно, - караються обмеженням волі до двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насаджень, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду, - карається штрафом від тисячі до тисячі п'ятсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

Дії, вчинені у заповідниках або на територіях чи об'єктах охоронного комплексу, або в інших охоронюваних лісах, – караються штрафом від тисячі п'ятсот до двох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

Вплив людської діяльності на території та об'єкти охоронного комплексу може призвести до пошкодження або знищення території та об'єкта

охоронного комплексу. Вищенаведений розділ, крім попередніх статей, розкриває суть умисного знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду.

Стаття 252 наведеного кодексу встановлює, що умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів охоронного комплексу – карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.

Ті самі дії, вчинені шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом, якщо це спричинило загибель або інші тяжкі наслідки,

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Кодекс про адміністративні правопорушення України доповнює Кримінальний кодекс України в аспекті порушень у сфері охорони природи. Ряд правопорушень у сфері охорони природи краються саме на підставі норм Кодексу про адміністративне правопорушення в Україні. Глава сьома розкриває суть самовільного випалювання рослинності або їх залишків.

Стаття 77¹ встановлює, що випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із степовою, водно-болотною та іншою природною рослинністю, рослинності або її залишків та опалого листя на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автомобільних доріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях та газонів інших населених пунктах без дозволу пунктів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища або з порушенням умов такого договору, а так само невжиття особою, яка одержала дозвіл на випалювання зазначеної рослинності або її залишків та опалого листя, заходів щодо своєчасного їх гасіння -

тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб від п'ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, які зазначені вище, вчинені в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, - тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і посадових осіб – від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Висновки

Вищенаведене доводить, що землекористування землями природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення регулюється не тільки Земельним кодексом України, а і спеціалізованими нормативними документами, в тому числі Законами України «Про природно-заповідний фонд України», «Про охорону навколишнього природного середовища». Законодавець диференційовано встановлює завдання та порядок охорони різних об'єктів, які відносяться до об'єктів природоохоронного призначення. Кримінальний та Кодекс про адміністративні правопорушення в Україні передбачає збільшене покарання за правопорушення здійснені на території об'єктів природно-заповідного фонду.

Список використаної літератури

1. Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001. -[Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-XII від 16.06.1992. - [Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.06.1991. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
4. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001. - [Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-21) № 8073¹-X [Електронний ресурс] - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>